

Ks. Dominik Ostrowski. *Uświęcenie i kult. Liturgia Godzin w perspektywie soborowej definicji liturgii*. Świdnica: Adalbertus – Wydawnictwo WSD Diecezji Świdnickiej 2013 ss. 350. ISBN: 978-83-60663-78-3.

Reforma Soboru Watykańskiego II przyniosła wiele zmian w dziedzinie sprawowania sakramentów oraz ich teologicznego i pastoralnego znaczenia. Podjęto prace nad przygotowaniem reformy liturgicznej, określając jej ramy oraz kierunek, które zamieszczono w pierwszym dokumencie Soboru – Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium*. Na kanwie reformy sakramentów podjęto także prace nad reformą *Breviarium Romanum*. Oprócz uproszczenia oficjum poprzez zmniejszenie liczby psalmów odmawianych w ciągu tygodnia oraz innych zmian dokonanych na podstawie reformy Vaticanum II zmieniono także nazwę „oficjum” na „Liturgia Godzin”, co spotkało się z pełną aprobatą. Pierwszy raz w historii *Officium Divinum* zostało określone mianem liturgii w ścisłym tego słowa znaczeniu. Potrzebne okazało się uzasadnienie wprowadzonej zmiany, choć początkowo na ten aspekt nie zwracano uwagi. Problem wprowadzenia nazwy „liturgia” w miejsce dawnego „brewiarza” podejmuje ks. Dominik Ostrowski w swojej pracy habilitacyjnej pt. *Uświęcenie i kult. Liturgia Godzin w perspektywie soborowej definicji liturgii*. Autor podejmuje temat raczej pomijany w refleksji nad Liturgią Godzin, jego praca jawi się zatem jako nowatorska w kontekście badań aktualnie prowadzonych w tej dziedzinie. Celem autora jest ponadto ukazanie, w jaki sposób w Liturgii Godzin realizowane są uświęcenie i kult. Wieloaspektowy wymiar tego studium oraz jego cele ukazuje „Wstęp” do pracy.

W rozdziale pierwszym natomiast autor podejmuje refleksję nad zasadnością używania nazwy „liturgia” w odniesieniu do *Officium Divinum* po reformie Soboru Watykańskiego II. Analizując poszczególne elementy definicji liturgii według KL 7, autor odnosi je do Liturgii Godzin. Najpierw przygląda się samej definicji liturgii i dwóm podstawowym jej aspektom: misterium i celowości. W dalszej części rozdziału swoją uwagę skupia już na samej Liturgii Godzin i jej definicji w nawiązaniu do definicji liturgii z KL 7. W tym miejscu rozważa też pokrótce uświęcenie i kult w Liturgii Godzin i zagadnienie znaku dostrzegalnego (*signum sensibile*) w teźże liturgii.

W rozdziale drugim autor podejmuje problematykę znaków uświęcenia i znaków kultu. Swój wywód rozpoczyna od zdefiniowania pojęć znaku i symbolu oraz wykazania różnic i podobieństw między nimi. W konkluzji podkreśla, że będzie używał terminu „znak dostrzegalny” w odniesieniu do liturgii. Zasadność takiego podejścia autor stara się udowodnić poprzez zdefiniowanie znaku liturgicznego, wychodząc najpierw od pojęcia znaku w ogólności. Przy tym w pierwszej kolejności uwagę zwraca na używanie terminu „znak” w teologii, potem zaś na rozumienie znaków świętych, nawiązując tu w sposób szczególny do św. Augustyna i używanych przezeń terminów *signum* i *sacramentum*. Zwraca także uwagę na korelację słowa i znaku. W dalszej części rozdziału autor mówi o funkcji znaku liturgicznego, czyli o uświęceniu i kulcie, zwracając przy tym szczególną uwagę na zastosowanie w soborowej

definicji terminu *signum sensibile*, co daje mu asumpt do używania terminu „znak liturgiczny”. Autor przedstawia teraz definicję liturgii opartą na kompilacji punktów 7 i 21 Konstytucji o liturgii. Następnie objaśnia szersze znaczenie takich pojęć, jak „ryt”, „obrzęd” i „znak materialny” w odniesieniu do Liturgii Godzin.

Trzeci rozdział poświęcony jest dokładniejszemu ukazaniu obrzędu (*ritus*) znaku liturgicznego w Liturgii Godzin. Autor przedstawia najpierw drogę, jaką trzeba przebyć, aby dojść od wydarzenia historycznego do celebracji liturgicznej. Wymienia przy tym i omawia następujące punkty: wydarzenie historyczne, jego intelektualna i słowna interpretacja, umiejscowienie interpretacji słownej wewnątrz celebracji anamnetycznej. Następnie autor omawia funkcję słowa w liturgii, skupiając się szczególnie na słowie Bożym i jego funkcji znakowej. Funkcję tę słowo Boże spełnia w Liturgii Godzin w sposób dwojaki: jako znak kultu i jako znak uświęcenia. W tym miejscu autor mówi o też liturgicznych funkcjach psalmów i czytań biblijnych: psalmy pełnią funkcję kultyczną, a czytania biblijne uświęcającą, wynikającą z ich słuchania przez wiernych. W podsumowaniu autor zwraca uwagę na szczególną rolę słowa Bożego w innych celebracjach liturgicznych i porównuje ją z funkcją słowa Bożego w Liturgii Godzin, ukazując w ten sposób nieodzowność słowa Bożego we wszelkich rodzajach celebracji liturgicznych.

W rozdziale czwartym, który stanowi najobszerniejszą część recenzowanego studium, autor podejmuje problem gatunków literackich występujących w tekstach Liturgii Godzin, które bada pod kątem ich funkcjonalności jako narzędzi interpretacji „materii” Liturgii Godzin, czyli słowa Bożego (s. 129). Najpierw zajmuje się zagadnieniem eucharystii w funkcji kultu, czyli takimi elementami oficjum jak antyfony (autor dokładnie analizuje poszczególne funkcje antyfon, czyli funkcję tematyczną, typologiczną, medytacyjną, antyfony *ad Evangelium*, świąteczne, adwentowe „O” i maryjne), nagłówki psalmów i sentencje chrystologiczne, doksologie oraz oracje psalniczne. Dalej przedstawiana jest eucharystia w funkcji uświęcenia, czyli wszystkie te elementy oficjum, które wspierają odbiór głoszonego słowa Bożego, a mianowicie responsoria i wersety, teksty patrystyczne i hagiograficzne, homilie i momenty ciszy. Następnie autor omawia eucharystię ogólną, czyli te elementy oficjum, które współtworzą znak liturgiczny w sensie ogólnym, odnosząc się do kultu i soteriologii Liturgii Godzin. Omawiane w tym kontekście elementy to kantyki ewangeliczne, prośby, Modlitwa Pańska, oracje i hymny (omówione tutaj bardziej szczegółowo). Warto w tym miejscu wspomnieć, że przy omawianiu funkcji poszczególnych elementów oficjum autor podaje też ich historyczną genezę i sukcesywne przemiany. Stosuje w tym celu wielokrotnie obszernie zestawienia tabelaryczne, w których umieszcza obok siebie porównawczo teksty omawianych części oficjum z różnych epok formowania się Liturgii Godzin. Dzięki temu czytelnik ma możliwość szerszej spojrzeć na dany problem i porównać aktualną strukturę oficjum z porządkiem poprzednio obowiązującym. W omawianym rozdziale autor analizuje także elementy kultu stosowane przy sprawowaniu oficjum, które nazywa „znakami modlitwy”. Do owych

znaków zalicza przestrzeń świętą, postawy (stojącą i siedzącą), milczenie święte, ukłon, znak krzyża, szaty liturgiczne, światło i kadzidło. W podsumowaniu rozdziału autor zbiera wnioski uzyskane z analizy omawianych zagadnień i ich odniesień do euchologii Liturgii Godzin, stanowiącej skuteczne narzędzie uświęcenia człowieka przez zawarte w niej słowo Boże.

Rozdział piąty omawianego studium traktuje o uświęceniu i kulcie w celebracji Liturgii Godzin. Autor rozpoczyna od refleksji na temat czasu w Liturgii Godzin, omawiając od strony historyczno-funkcyjnej pory dnia, „prawdziwość czasu” i rytm tygodniowy. Następnie mówi o Liturgii Godzin w służbie słowa Bożego, wyjaśniając w tym punkcie takie zagadnienia jak: usunięcie psalmów zlorzeczających z oficjum, przypisanie odpowiednich psalmów i kantyków do pory dnia oraz samego dnia w odmawianym oficjum, funkcje czytań krótkich i długich (w Godzinie Czytań). W dalszej części tego rozdziału autor opisuje rolę godzin kanonicznych w przestrzeni słowa Bożego. Przedstawia tu następujące zagadnienia: rozwój układu psalmów w oficjum na przestrzeni wieków, wygląd oficjum starożytnego, kompozycja głównych godzin (omawia m.in. genezę i historię ich powstania), szczegółowe omówienie struktury poszczególnych godzin zawartych w odnowionej *Liturgia Horarum*. W podsumowaniu rozdziału autor ukazuje, jak odnowiony Breviarz uwydatnia rolę słowa Bożego w odmawianym oficjum, zachowując tradycyjny sens jego struktury, przy jednoczesnym jego uproszczeniu i wzbogaceniu o nowe elementy.

Autor dodaje jeszcze ekskurs, którego celem jest porównanie Liturgii Godzin i Eucharystii w kontekście odkrytych wspólnych cech tych dwu celebracji liturgicznych. Autor wymienia i omawia wspólne dla obu liturgii elementy, takie jak: uwielbienie, dziękczynienie, wspomnienie tajemnicy zbawienia, modlitwa błagalna i przedsmak niebiańskiej chwały. Dodatkowo wskazuje, że Liturgia Godzin prowadzi do Eucharystii. W samym zakończeniu dzieła autor zawarł ogólne podsumowanie przeprowadzonego studium i podał wnioski, jakie wynikają z analizy podjętego tematu.

Praca ks. Dominika Ostrowskiego stanowi bogate źródło wiedzy o Liturgii Godzin i zawiera szerokie spektrum tematyczne dotyczące tegoż oficjum. Autor w pełni zrealizował cele postawione we „Wstępie” do omawianej pracy i przedstawił temat w bardzo klarowny i logiczny sposób, przechodząc płynnie przez poszczególne zagadnienia. Na szczególną uwagę zasługuje szeroki repertuar wykorzystanych źródeł, poczynając od dokumentów pierwotnego Kościoła, poprzez dzieła najważniejszych autorów zajmujących się omawianym zagadnieniem, a skończywszy na najnowszych badaniach nad Liturgią Godzin. Książka ks. Dominika Ostrowskiego z pewnością zainteresuje wszystkich, chcących pogłębić swoją wiedzę na temat powszechnej modlitwy Kościoła, a dzięki szczególnemu spojrzeniu na uświęcający walor Liturgii Godzin pomoże także zgłębić duchowe korzyści płynące z odmawiania tegoż oficjum nie tylko przez osoby do tego powołane, ale też osoby świeckie.